

ZAKOŃCZENIE

Naszkiecowane dzieje parafii w Gościćcinie dotyczą jedynie zewnętrznych przejawów jej życia i twórczości. Tymczasem celem każdej parafii jest praca nad uszlachetnieniem ludzkich serc i dusz. Wysiłek w tej dziedzinie przechodzi najczęściej niedostrzeżony przed ludzkim obliczem. Człowiek czasem go nawet nie chce uznać. Tymczasem jest on zawsze wielki i nie ginący. On wykuwa i daje podstawy prawdziwej wielkości. Niech i ta przyczynkowa praca będzie uwieńczeniem trudów parafialnych i niech zachęca pracowników dzisiejszej chwili do mozołu i ofiary ducha. Tylko tego rodzaju praca nie ginie.

KOŚCIELNE DZIEJE BRZozowa

1. Założenie Brzozowa

Król Kazimierz Wielki pozwolił właścielowi Sobnowa, Stefanowi Wojostonowi, założyć wieś w lesie zwanym Brzozowa, leżącym po obu stronach rzeki Stobnicy, w kasztelanii sanockiej. Przywilej ten został wydany w Krakowie 2 10 1359 r. w środę po św. Michał Archanielu¹. Do tej nowej wsi przydzielił król Kazimierz Wielki 50 łanów frankońskich, a Stefanowi Wojostonowi i jego spadkobiercom nadał sołectwo tej wsi z 3 łanami, 2 młynami i 2 stawami. Na budowę kościoła i budynki plebańskie wydzielił król odpowiednie miejsce, a dla przyszłego rektora kościoła nadał jako uposażenie 2 łany oraz wyznaczył odsyp z żyta i owsa, który rektorowi kościoła po raz drugi należy składać na św. Marcina.

* Artykuł niniejszy jest pierwszym rozdziałem obszernej monografii *Kolegiata w Brzozowie i jej kapituła*, opracowanej w latach 1954—1956. Brzozów jest miastem powiatowym w południowo-wschodniej części województwa rzeszowskiego. W roku 1959 przypada 600-lecie istnienia Brzozowa. Materiały źródłowe do niniejszej pracy czerpałem głównie z rękopisów Archiwum Diecezjalnego w Przemyślu, (oznaczam w skrócie ADP, skrót zaś AGZ — to *Acta Grodzkie i Ziemskie*).

¹ A(rchiwum) D(iecezjalne) P(rzemyskie), rkps, *Acta visitationis* 1699, ks. 155, s. 31; — ADP, rkps, *Status et visitatio ecclesiae cathedr. Przemisl.* 1744, ks. 163, s. 42 b—43; — ADP, rkps, *Dec. Brzoz. Akta wizytacji dziek. w 1840 r.*, ks. 289, s. 203—255; — *A(akta) G(rodzkie) i Z(iemskie)* t. III, s. 25—27; *Schemat. diec. przem.*, *Przemysł 1906*, s. 70; — ADP, rkps, *Wizytacja kolegiaty 1745 r.*, ks. 489, s. 1; ADP, rkps, *Brzozów 1. Akta paraf.*, ks. 495, s. 583.

Biskup Eryk Winsen Mora (1377—1391), starał się u królowej Węgier i Galicji — Marii, córki króla Węgier i Polski — Ludwika, o uposażenie biskupstwa przemyskiego. Królowa Maria dokumentem wydanym 2 4 1384 r. nadała biskupstwu przemyskiemu wieś Brzozów, Domaradz, Równe, Cergowę i Radymno. Darowiznę tę zatwierdził kard. Demetriusz, legat Stolicy Apostolskiej w Polsce².

To nadanie królowej Marii zatwierdził Władysław Jagiełło dokumentem z 14 6 1396 r.³

Sołectwo⁴ czy wójtostwo⁵ brzozowskie kupił wójt Fanolonkowa za 40 grzywien⁶. Dokument na to wystawiony był w Sanku w sobotę suchedniową przed św. Mikołajem 1388 r. Potem kupił to wójtostwo biskup przem. Janusz z Lubienia (1420—1435) za 800 grzywien u Jakuba Mikołaja, wójta brzozowskiego. Potwierdzenie tego kupna zostało dokonane wobec radnych miejskich w oktawę Trzech Króli 1438 r. w Krośnie, gdzie wystawiono na to urzędowy dokument. Biskup Adam Nowodworski (1627—1630) podarował to wójtostwo za zgodą kapituły, kościołowi parafialnemu i jego rektorowi. 17 5 1630 r. erygował bp Nowodworski mansjonarzy w Brzozowie, a kościół parafialny zamienił na prepozyturalny⁷.

Nie jest dokładnie pewne, kiedy wieś Brzozów została zamieniona na miasto. Należy przypuszczać, że doszło do tego wnet po darowaniu wsi Brzozów przez Marię węgierską na uposażenie biskupów przemyskich. W r. 1413 Brzozów już na pewno był miastem. Świadczy o tym dokument z tegoż roku: mianowicie biskup Maciej Janina (1391—1420) nadał na czas dożywocia, za zwrotem pewnych świadczeń, Zyndramowi

² ADP, rkps, Status et vis. eccl. cath. Prem. 1744, ks. 163, s. 42 b—43; — AGZ, t. VII, s. 27—32; — ks. J. Lasek, *Cześć Najświę. Sakram. w diec. przem.*, s. 10 i 81; — Schem. diec. przem., Przemyśl 1906, s. 70.

³ AGZ, t. VIII, s. 39.

⁴ Gloger, *Księga rzeczy*, s. 454—455, wyjaśnienie o sołectwie.

⁵ tamże, s. 515—516, o wójtostwie w dawnej Polsce.

⁶ tamże, s. 316—318, pieniądze w dawnej Polsce.

⁷ ADP, rkps, Status et vis. eccl. cath. Prem. 1744, ks. 163, s. 42 b—43; AGZ, t. VIII, s. 87—91.

z Maszczowiec, miecznikowi krak., wieś Przysietnicę blisko miasta Brzozowa. W r. 1460 rozgraniczono za bpa Mikołaja Błażejowskiego (1453—1474) dobra biskupie od dóbr Henryka z Kamieńca; w dokumentach owych Brzozów jest wyraźnie nazywany miastem, a nie wsią.

Pierwotna wieś Brzozów powstała tam, gdzie dziś jest Starawieś. Po założeniu miasta Brzozowa pozostała nazwa Starawieś⁸, podobnie jak Staromieście jest starsze od Rzeszowa.

Na pieczęci miasta Brzozowa jest herb tegoż miasta: głowa św. Jana Chrzciciela na misie, a w owalnym otoku napis: „Miłość — Cierpliwość — Ludzkość. Rok Pański 1359”⁹.

2. Kościelne dzieje Brzozowa (Ogólny zarys)

Nie ma dokumentu pierwszej fundacji kościoła, dlatego nie można z pewnością podać daty powstania parafii i kościoła w Brzozowie¹⁰. Pierwotny kościół był drewniany pod wezw. Bożego Ciała. Jak wskazują akta biskupie, kościół ten został przeniesiony pod koniec XV w. na miejsce obecnego miasta¹¹.

Pierwszy bp przemyski Eryk Winsen, (1377—1391), starał się o uposażenie biskupstwa przemyskiego u króla Węgier i Polski — Ludwika, a po jego śmierci u córki Ludwika — Marii. Dokumentem wystawionym 3 4 1384 r. nadała ona biskupstwu przemyskiemu Brzozów, Domaradz, Równe i Cergowę, należące do grodu przemyskiego. Włości te uwolniła od wszystkich ciężarów i od zależności świeckiej¹².

⁸ tamże; Schem. diec. przem., Przemyśl 1906, s. 70.

⁹ W r. 1954 widziałem w zbiorach Ks. Miecz. Kociubińskiego w Brzozowie kartę pocztową przedstawiającą herb miasta Brzozowa. Pochodzi z nakładu Marina, właściciela folwarku w Brzozowie. Pieczęć miasta Brzozowa wyraźnie widać na dokumencie nadania 3 placów kolegiacie z dnia 4 IX 1720 r. — ADP, rkps, Kolegiata brzoz., ks. 488, s. 341; na pieczęci głowa św. Jana Chrzciciela na misie.

¹⁰ ks. Fr. Pawłowski, *Premisla sacra*, s. 60, dopisek 2; Schemat. diec. przem., Przemyśl 1906, s. 70.

¹¹ ks. Wł. Sarna, *Episkopat przem. o. ł.*, Przemyśl 1903, cz. 1, s. 22; Schemat. diec. przem., Przemyśl 1906, s. 70.

¹² AGZ, t. VII, s. 27, 28; Sarna, o. c., cz. 1, s. 26.

Następny bp przemyski Maciej Janina (1392—1420), wystarał się u Władysława Jagielly o zatwierdzenie tych darowizn królowej Marii oraz o wyjęcie Brzozowa, Równego, Domaradza, Cergowej i Radymna spod sądownictwa świeckiego. Dokument ten wydał Władysław Jagiełło w Dobrostanach dnia 14 6 1396 r.¹³ Wystarał się również bp Maciej o przywilej, mocą którego król Władysław Jagiełło dokumentem wydanym w Medyce 14 10 1403 r. uwolnił katedrę przemyską od opłaty podymnego i innych danin¹⁴ ze wsi Radymno, Cergowej, Domaradza i Brzozowa¹⁵.

Biskup przemyski Janusz z Lubienia (1420—1435), kupił dla biskupstwa wójtostwo w Brzozowie za 800 grzywien monety zwykłej¹⁶. Była to suma, za którą można było nabyć kilka wsi. Świadczy to o wielkości i wartości Brzozowa. Urzędowe potwierdzenie tego kupna dokonane zostało wobec radnych miejskich krośnieńskich w oktawę Trzech Króli 1438 r.¹⁷ Wójtostwo to podarował potem bp Nowodworski (1627—1630) kościółowi brzozowskiemu, który zamienił na prepozyturalny i erygował przy nim mansjonarzy 17 5 1630 r.¹⁸

Bp Mikołaj Krajowski (1492—1498) zapisał 100 złp na utworzenie szpitala z probostwem w Brzozowie¹⁹. Probostwo szpitalne w Brzozowie i w Sanoku powstało za bpa Tomickiego (1514—1528). Brzozowskie probostwo szpitalne ufundowali radni, którzy od bpa Tomickiego nabyli roczny czynsz 8 gr. na trzeciej części dochodów młyna brzozowskiego²⁰.

Bp Jan Karnkowski (1527—1531) zaprowadził przy kościele brzoż. bractwo rzemieślników pod wezwaniem NMP²¹.

¹³ AGZ, t. VIII, s. 39; Sarna, o. c., cz. 1, s. 31.

¹⁴ Gloger, o. c., s. 327—337, omawia podatki i ciężary krajowe najdawniejsze.

¹⁵ AGZ, t. VIII, s. 52; Sarna, o. c., cz. 1, s. 32.

¹⁶ Gloger, o. c., s. 310—318 — pieniądze w dawnej Polsce.

¹⁷ ADP, rkps, Status et vis. eccl. Prem. 1744, ks. 163, s. 42b—43; AGZ, t. VIII, s. 87—91; Sarna, o. c., cz. 1, s. 43.

¹⁸ ADP, rkps, Status et vis. eccl. Prem. 1744, ks. 163, s. 42b—43.

¹⁹ Sarna, o. c., cz. 1, s. 68—69.

²⁰ tamże, s. 68—69 i 87.

²¹ tamże, s. 111.

Bp Dziaduski (1545—1559) wystarał się u króla Zygmunta Augusta na sejmie w Piotrkowie w 1551 r. o zatwierdzenie przywileju królowej węg., Marii, z 1384 r., dotyczącego posiadania Brzozowa, Domaradza, Równego, Cergowej i Radymna²².

Bp Walenty Herburt (1560—1572) nadał proboszczowi szpitalnemu w Brzozowie ogród znajdujący się za kościołem Matki Bożej w Starejwi z obowiązkiem odprawienia jednej mszy św. za pomyślność dla żyjących biskupów przem. i za dusze zmarłych²³. Zaprowadził przy kościele parafialnym brzoż. Bractwo Literatów NMP²⁴. Bractwo to otrzymało dalsze uposażenie od bpa Sobiejuskiego (1577—1580)²⁵.

Bp Wojciech Baranowski (1588—1591) potwierdził przywileje Bractwa Literatów w Brzozowie²⁶.

Bp Wawrzyniec Goślicki (1591—1601) poświęcił w Brzozowie kościół szpitalny pod wezwaniem Świętej Zofii²⁷. W r. 1594 pożar zniszczył miasto Brzozów. Do jego odbudowy wielce przyczynił się bp Goślicki. Nakazał, aby każdemu mieszczaninowi, który odbudowuje się po pożarze, przywieziono 1/2 kopy drzewa i 10 kóp gontów²⁸.

Ponieważ w czasie pożaru w 1594 r. spaliły się przywileje i dokumenty Bractwa Literatów w Brzozowie wydane przez biskupów: Herburt, Starożrebskiego, Baranowskiego i kapitułę, odnowił je bp Goślicki dokumentem z 3 1 1597 r. Bractwo to miało swego kapłana, a nabożeństwo odprawiało w kaplicy Świętej Anny²⁹. Bp. Goślicki nałożył na kapitułę kate-

²² tamże, s. 163.

²³ tamże, s. 177.

²⁴ ADP, rkps, Akta bpa Goślickiego, vol. XX, fol. 146; Sarna, o. c., cz. 1, s. 178.

²⁵ ADP, rkps, Akta bpa Goślickiego, vol. XX, fol. 146, s. 191.

²⁶ tamże, s. 198.

²⁷ tamże, s. 213.

²⁸ tamże, s. 214 i 216.

²⁹ ADP, rkps, Akta konsystorza, t. XX, s. 146—152; Sarna, o. c., cz. 1, s. 214.

dralną obowiązek, by corocznie dawała szpitalowi w Brzozowie i Radymnie po 10 złp³⁰.

W XVII w. Brzozów należał do dekanatu sanockiego. Bp Pstrokoński (1601—1608) mianował dziekanem sanockim proboszcza brzozowskiego, ks. Jana Aniola³¹, a bp Stanisław Sieciński (1609—1619) rozpoczął swą władzę biskupią wobec notariusza biskupiego, ks. Jana Aniola, proboszcza brzoz., dziekana sanockiego³².

Bp Jan Węzyk (1620—1624) dokumentem z 6 2 1622 r. zreformował Bractwo Świętej Anny w Brzozowie³³.

Bp Adam Nowodworski (1628—1631) aktem wystawionym w Brzozowie dnia 17 5 1630 r. zamienił kościół parafialny na prepozyturalny i erygował przy nim 3 mansjonarzy. Podstawą utrzymania mansjonarzy miały być dochody z wójtostwa brzoz. oraz czynsze od zapisanej przez niego sumy 2000 złp. Mansjonarze mieli wolny wyrąb drzewa w lasach biskupich, przydzielili im też rolnika (*colonus*) Andrzeja Białego. Prepozyt miał dać każdemu mansjonarzowi z czynszu od sumy 2000 złp po 80 złp rocznie, a każdemu z 2 młodzieńców (kościelnych, ministrantów) po 16 złp rocznie. Z dochodów wójtostwa mansjonarz miał otrzymać 80 złp rocznie, młodzieńcy 32 złp, a dzwonnik 8 złp. W dokumencie tym wyznaczył biskup obowiązki mansjonarzy: *Horae B. M. V.*, *Missa de Beata cantata* itd. Przy wystawieniu tego aktu obecny był pierwszy prepozyt brzoz. ks. Wał. Sobiewolski³⁴.

Bp Piotr Gembiński (1637—1643) dał miastu Brzozowowi przywilej na skład wina, a miasteczku Jaśliskom wyjednał u króla taki sam przywilej³⁵.

³⁰ AGZ, t. VIII, s. 240; Sarna, o. c., cz. 1, s. 215.

³¹ ADP, rkps, Acta Pstroconscii, s. 134—139; Sarna, o. c., cz. 1, s. 226.

³² Sarna, o. c., cz. 1, s. 238.

³³ tamże, s. 252.

³⁴ ADP, rkps, Brzozów 1, Akta paraf., ks. 495, s. 465—466, 466—469; ADP, rkps, Akta bpów przem. z lat 1620—1631, s. 693; Schemat, diec. przem., Przemysł 1906, s. 70; Sarna, o. c., cz. 2, s. 278.

³⁵ A. Prochaska, Jaśliska, miasteczko i klucz biskupów przem.,

W czasie rządów bpa Andrzeja Trzebickiego (1655—1658) najechały Brzozów wojska Rakoczego i spaliły kościół 16 3 1658 r.³⁶ Bp Stanisław Sarnowski (1658—1677) rozpoczął budowę nowego kościoła murowanego, którą za bpa Zbąskiego (1678—1689) dokończył proboszcz brzoz. ks. Bartłomiej Musiałowicz³⁷.

Nowozbudowany kościół konsekrował bp Zbąski w 1688 r. pod wezwaniem Przemienienia Pańskiego³⁸. Kościół ten stoi do chwili obecnej.

W r. 1663 Ludwik Niezabitowski, podstoli braclawski, najechał dobra bpa Sarnowskiego, złupił Brzozów i Jaśliska, ograł i spalił Radymno³⁹.

Bp Sarnowski zatwierdził erekcję promotora różańca przy kościele brzoz., potwierdził dokumentem z 13 8 1668 r. prawa i przywileje Bractwa Świętej Anny⁴⁰. Ponieważ przywileje miasta Brzozowa spaliły się, wydał bp Sarnowski za zgodą kapituły nowy zbiór tych przywilejów w Brzozowie 27 6 1676 r.⁴¹ Oto najważniejsze z nich:

1. W Brzozowie nie może mieszkać Żyd, heretyk ani schizmatyk;
2. Miasto nadal zachowuje dawne prawo magdeburskie;
3. Rajców, wójta i ławników wybierają mieszkańcy miasta;
4. Od wyroków rajców można apelować do burmistrza ustanowionego przez biskupa, a wyższą instancją od burmistrza jest biskup;
5. Miasto pozostaje w posiadaniu ratusza, cła i poddanych w Porkówce; dochodu z celi należy używać tylko na po-

«Przewodnik naukowo-literacki», r. 1889, s. 69; Sarna, o. c., cz. 2, s. 320—365.

³⁶ Schemat, diec. przem., Przemysł 1906, s. 70; Sarna, o. c., cz. 2, s. 365.

³⁷ tamże.

³⁸ Schemat, diec. przem., Przemysł 1906, s. 70; Sarna, o. c., cz. 2, s. 372; Schemat, Ven. Cleri Dioec. Prem., Przemysł 1937, s. 41.

³⁹ Wł. Łoziński, Prawem i lewem, t. 1, s. 33; Akta Grodzkie Przem., t. 391, s. 389—390.

⁴⁰ Sarna, o. c., cz. 2, s. 365.

⁴¹ tamże, s. 366.

prawę dróg w mieście, poddani z Porkówki mają naprawiać drogi, mosty i kościół oraz służyć do podwodów i posyłek w sprawach miasta;

6. Miasto ma 4 jarmarki: na św. Dorotę, we czwartek przed Zielonymi Świętami, na św. Franciszka i na św. Barbarę. Cotygodniowe targi mają się odbywać we czwartki;
7. Mieszczanie mają prawo pędzić piwo, miód i wódkę i mają wolną propinację tych napoi i wina;
8. Cechy rzemieśnicze według dawnych zwyczajów mogą swoje sprawy załatwiać i sądzić;
9. Mieszczanie brzoż. mogą nadal posiadać dwa działa darowane przez poprzednich biskupów do obrony miasta.

Za rządów bpa Krzysztofa Szembeka (1719—1724) odbył się w kościele brzoż. synod diecezjalny w dniach 11 i 12 lipca 1723 r.⁴² Biskupi przem. od dawna mieli tu swój dwór, który pięknymi malowidłami przyozdobił bp Aleksander Fredro (1724—1734)⁴³.

Bp Fredro sprowadził OO. Paulinów z Częstochowy i osiedlił ich w Starejwsi, aby pracowali nad ludem napływającym do cudownego obrazu Matki Bożej. Warunki fundacji podpisane zostały 29 1 1728 r., a 20 6 1728 r. oddał biskup OO. Paulinom zarząd kościoła w Starejwsi⁴⁴. Zbudował im murowany kościół w stylu renesansowym o 3 nawach z 2 wieżami, a obok kościoła postawił murowany piętrowy klasztor. Ta fundacja miała kosztować biskupa przeszło 100 000 złp. Nadto zapisał paulinom 1 10 1731 r. swoje dziedziczne dobra Żarnowiec, Długie i Poręby⁴⁵.

Wikarzy brzożowscy wraz z kapitułą kolegiacką wnosili

⁴² *Synodus dioec. Prem. ab... Szembek Ep. Prem. celebrata*, Kraków 1723; *Schemat. dioc. przem.*, Przemyśl 1906, s. 71; *Sarna, o. c.*, cz. 2, s. 402.

⁴³ *Sarna, o. c.*, cz. 2, s. 411.

⁴⁴ *tamże*, s. 416.

⁴⁵ ADP, rkps, Akta biskupie z lat 1725—1734, s. 156—175; ks. W. Mrowiński, *Cudowny obraz M. B. Starow.*, s. 29—32; *Sarna, o. c.*, cz. 2, s. 416—417.

skargi przeciw paulinom⁴⁶, ale za bpa Sierakowskiego wzajemne współzycie zostało ułożone⁴⁷. W r. 1745 w czasie wizytacji bpa Sierakowskiego parafia brzoż. rozciągała się na miasto z przedmieściami, na wsie Starawieś i Porkówka. Liczyła wtedy 1760 dusz do spowiedzi wielkanocnej. W obrębie parafii oprócz kolegiaty był w 1745 r. kościół Matki Bożej w Starejwsi, kościół szpitalny pod wezw. Świętej Zofii oraz kaplica przy pałacu na dworze biskupim⁴⁸.

Dekretem wydanym w Brzożowie 22 1 1746 r. obok 9 dawnych dekanatów utworzył bp Sierakowski 3 nowe dekanaty: nowomiejski, tarnogrodzki i brzożowski. Dekanat brzoż. obejmował 14 parafii: Brzożów, Jaćmierz, Strachocina, Humniska, Grabownica, Jasienica, Blizne, Domaradz, Golcowa, Przysietnica, Dydnia z filią Jurowce, Jasieniów z filią Trześniów. Dziekanem został ks. Dutkiewicz, kanonik kolegiaty brzoż., prepozyt szpitala sanockiego, proboszcz w Strachocinie⁴⁹. W r. 1755 bp Sierakowski osobiście wizytował dekanat krośnieński i brzożowski⁵⁰.

Bp Sierakowski osadził w Brzożowie Księży Misjonarzy⁵¹. Pismem z dnia 5 2 1747 r. wydanym w Brzożowie przedstawił kapitule kolegiackiej swój projekt osadzenia tamże Księży Misjonarzy⁵². Kapituła odbyła w tej sprawie nadzwyczajną sesję 7 2 1747 r. i wyraziła zgodę na projekt biskupa⁵³.

⁴⁶ ADP, rkps, Kolegiata brzoż., ks. 488, s. 48—49 — kapituła 7 VIII 1734 r. wniosła do biskupa skargę na OO. Paulinów; w protokole partykularnej kapituły z 17 III 1746 r. jest wpisany tekst ugody między kapitułą kolegiacką, wikarymi a OO. Paulinami, *tamże*, s. 60—67.

⁴⁷ *tamże*, s. 60—67.

⁴⁸ ADP, rkps, Kolegiata brzoż. Wizytacja 1745 r., ks. 489, s. 50.

⁴⁹ ADP, rkps, Dekanat sanocki 1746—1758, 1784—1804, ks. 345, s. 3—7; *Sarna, o. c.*, cz. 2, s. 434; ks. J. Atamań, *Sierakowski i jego rządy...*, s. 83—84.

⁵⁰ *Sarna, o. c.*, cz. 2, s. 444.

⁵¹ ks. J. Kitowicz, *Opis obyczajów za panowania Augusta III*, s. 120 n. — O Misjonarzach św. Wincentego a Paulo.

⁵² ADP, rkps, Brzożów 3, Akta parafialne, 1701—1750, ks. 497, s. 199.

⁵³ ADP, rkps, Kolegiata brzoż., ks. 488, s. 72—73 — protokół z nadzwyczajnej kapituły 7 II 1747 r.

Od dawna myślał bp Sierakowski, by w Brzozowie osiedlić Księży Misjonarzy, którzy by wychowywali kleryków, prowadzili rekolekcje dla kapłanów i misje dla ludu. Na ten cel gromadził fundusze od r. 1743⁵⁴. 31 5 1745 r. zawarł umowę ze Zgromadzeniem Księży Misjonarzy, w której zobowiązał się dać im pomieszczenie i utrzymanie dla 6 kapłanów i 2 braci lub służby. Misjonarze mieli dawać misje po parafiach, utrzymywać kapłanów przystanych na pokutę oraz dawać rekolekcje kapłanom. Misjonarze przybyli do Brzozowa prawdopodobnie w 1745 r. i zamieszkali na starej plebanii. W r. 1746 zaczęto budować dla nich dom murowany. Biskup w dalszym ciągu pomnażał i zabezpieczał ich uposażenie. Kiedy opuszczał diecezję, zatwierdził 4 8 1760 r. całą fundację. Misjonarze otrzymali 18 000 złp ulokowanych na Jabłonicy Ruskiej, Dydni Krzywem i Wydrnej. Otrzymali dom murowany w Brzozowie z ogrodem i kaplicą w kolegiacie. Mieli utrzymywać 6 kleryków i przez cały rok dawać misje po diecezjach⁵⁵. Dom Misjonarzy brzoz. został zniesiony przez rząd austriacki w 1782 r.⁵⁶

Zamierzał też bp Sierakowski osiedlić w Brzozowie Siostry Miłosierdzia (szarytki), by się zajęły ubogimi, słabymi i chorymi, „aby nie leżeli po ulicach”⁵⁷. Biskup napisał list do prepozyta brzoz., Ant. Sierakowskiego, bawiącego w Rzymie, by odstąpił ogród i starą plebanię na mieszkanie dla sióstr. Ofiarowywał za to 3000 złp na utrzymanie kantora i 2 młodzieńców do usługi w kolegiacie. Sierakowski zgodził się na to listem pisanym w Rzymie 12 4 1760 r.⁵⁸. Kapituła przemyska zatwierdziła ten projekt na swej sesji po Trzech Królach 7 1 1760 r.⁵⁹. Pismem z 19 5 1760 r. wydanym w Brzozo-

⁵⁴ Ataman, o. c., s. 145 n.

⁵⁵ tamże, s. 146 n.; Sarna, o. c., cz. 2, s. 450 n.

⁵⁶ Ataman, o. c., s. 152; Sarna, o. c., cz. 2, s. 503; Księga Pamiątkowa 300-lecia Księży Misjonarzy, Kraków 1925, s. 103.

⁵⁷ ADP, rkps, Brzozów 1, Akta parafialne, ks. 495, s. 219.

⁵⁸ tamże, s. 213.

⁵⁹ tamże, s. 213 i 219—221; ADP, rkps, Kolegiata brzoz., ks. 488 s. 121 n. — protokół z nadzwyczajnej, partykularnej sesji kapituły kolegiackiej 19 V 1760 r.

wie przedstawił biskup swój zamiar kapitule kolegiackiej, która w tym samym dniu odbyła w tej sprawie nadzwyczajną sesję i zgodziła się na odstąpienie placu i starej plebanii dla Sióstr Miłosierdzia⁶⁰. Ostateczny akt fundacyjny podpisał Sierakowski 4 8 1760 r. w Brzozowie⁶¹.

Arcybiskup ofiarował siostrom starą plebanię, odstąpioną za 3000 złp, oraz grunt kupiony od Wojciecha Radomskiego za 2000 złp, a nadto na ich utrzymanie zapisał 3000 złp na Dydni i Krzywem wobec aktów grodzkich sanockich w piątek po niedzieli *Misericordiae* w 1760 r.⁶². Siostry szarytki jednak tej fundacji nie przyjęły i w Brzozowie nie osiadły, a Sierakowski już jako arcybiskup lwowski ofiarował kupione dla tych sióstr ogrody i grunt, kanonikowi kolegiaty brzoz. na szpital. Akt ten wystawiony został w letniej rezydencji arcybiskupów lwowskich w Obroszynie 7 5 1763 r.⁶³.

Bp Sierakowski zatwierdził dawne i nadał nowe przywileje brzozowskim cechom: krawieckiemu, kuśnierskiemu, szewskiemu i piekarskiemu⁶⁴.

Przed swoim odejściem na arcybiskupstwo do Lwowa dał wewnętrzne urządzenie kościołowi w Starejwsi i konsekrował go 2 7 1760 r.⁶⁵.

Po Sierakowskim objął biskupstwo przem. Michał Wodzicki (1760—1764). Miasto Brzozów powitało go wspaniale 27 8 1761 r.⁶⁶

⁶⁰ tamże; ADP, rkps, Brzozów 1, Akta paraf., ks. 495, s. 227 n.

⁶¹ ADP, rkps, Akta bpa Sierakowskiego, s. 347 n.; Sarna, o. c., cz. 2, s. 451.

⁶² ADP, rkps, Brzozów 1, Akta paraf., ks. 495, s. 219—221, 223—224.

⁶³ ADP, rkps, Brzozów 4, Akta 1751—1772, ks. 498, s. 65—69; ks. W. Chotkowski, *Historia polityczna dawnych klasztorów panieńskich w Galicji*, Kraków 1905. Chociaż wylicza wszystkie domy szarytek w Galicji po I rozbiórce, nie nie wspomina o szarytkach brzozowskich. Również nie wzmiankuje o nich *Księga Pamiątkowa 300-lecia Księży Misjonarzy*; Ataman, o. c., s. 152.

⁶⁴ A. Prochaska, *Z przeszłości Brzozowa*, „Przewodnik nauko-literacki”, r. 1888, s. 255 n.; Sarna, o. c., cz. 2, s. 452.

⁶⁵ Mrowiński, o. c., s. 34; Sarna, o. c., cz. 2, s. 452.

⁶⁶ ADP, rkps, Kolegiata brzoz., ks. 488, s. 136 n. Opis przybycia bpa Wodzickiego do Brzozowa.

W czasie walk konfederatów barskich z Moskalami Brzozów kilkakrotnie przechodził z rąk do rąk. Żołnierze carscy uprowadzili w 1770 r. do aresztu aż do Lwowa burmistrzów brzoz.: Kalendyka, Baranowicza oraz Żardeckiego, ekonoma brzoz. Na ich wykupienie z aresztu miasto zaciągnęło pożyczkę 498 złp 25 gr u kanonika katedr., ks. Ant. Troupa⁶⁷.

Z rozkazu naczelnika konfederatów, Sarnowskiego, przybył do Brzozowa 23 I 1772 pułk. Rudnicki ze swoją dywizją. Zażądał, by bp Kierski przystąpił do konfederacji i złożył 2000 dukatów. 27 I wyprowadził bpa Kierskiego z palacu, by go pod konwojem odstawić do Lanckorony. Biskup chcąc się uwolnić od aresztu podpisał przystąpienie do konfederacji i złożył 500 dukatów⁶⁸. Tego samego dnia napisał jednak list z Brzozowa do generalnego marszałka konfederacji Michała Jana Paca, w którym skarżył się, że został znieważony jako biskup i senator przez najazd pułk. Rudnickiego, że zmuszono go do przystąpienia do konfederacji i do złożenia pieniędzy, których nie miał. Marszałek konfederacji odpisał, że cieszy się z przystąpienia biskupa do konfederacji, przeprasza go za nadużycia podwładnych i dziękuje za pieniądze złożone na rzecz konfederacji⁶⁹.

Ponieważ w czasie walk przedrozbiorowych miasto i dobra biskupie wiele ucierpiały, starał się bp Kierski doprowadzić je do porządku i poprawić dolę poddanych. Odbudował też w Brzozowie pałac biskupi z oficynami⁷⁰.

W okresie porozbiorowym pod panowaniem austriackim życie religijne i kościelne Brzozowa uległo poważnemu ograniczeniu: rząd austriacki zniósł placówkę Księży Misjonarzy, zniósł seminaria tak w Przemyślu jak i w Brzozowie, zniósł wreszcie klasztor paulinów w Starejwsi w 1784 r.⁷¹.

Na polecenie Józefa II zniósł bp Gołaszewski (1786—

⁶⁷ Sarna, o. c., cz. 2, s. 480—481.

⁶⁸ tamże, s. 481; ks. Fr. Zachariasiewicz, *Vitae Epporum Prem.*, Viennae 1844, s. 174.

⁶⁹ Pawłowski, o. c., s. 614; Sarna, o. c., cz. 2, s. 481.

⁷⁰ Sarna, o. c., cz. 2, s. 486.

⁷¹ *Encyklopedia kościelna*, t. 18, s. 505; Sarna, o. c., cz. 2, s. 503.

1824) konsystorz brzoz., a pozostawił tylko jeden generalny konsystorz w Przemyślu⁷². Rozporządzenie c. k. Gubernium z 1788 r. położyło koniec kolegiacie brzoz. i zezwoliło tylko na 3 kapłanów w Brzozowie⁷³. Kościół brzoz., jego dzwonnica i ogrodzenie odnowione zostały staraniem prepoz. ks. Marcina Białego w latach 1902—1905⁷⁴.

W latach okupacji niemieckiej Seminarium Duchowne przemyskie odbywało swe studia w Zdroju koło Brzozowa, tam też lub w bazylice Starowiejskiej odbywały się święcenia kapłańskie.

Wspomnieć też trzeba o zarazach, jakie nawiedziły diecezję przemyską, a więc i Brzozów w r. 1600⁷⁵, w r. 1603⁷⁶, w r. 1652⁷⁷, w r. 1653⁷⁸, w r. 1720⁷⁹, w r. 1830⁸⁰, w r. 1848 i w r. 1849⁸¹.

Zarazy na bydło były częstsze, np w r. 1749 i 1752, w 1749 r. bp Sierakowski wydał książeczkę pt. *Pobudka y sposób do przeblagania Boskiego Mayestatu w ucisku powietrza na bydło*. W latach tych zarządzał też bp Sierakowski specjalne nabożeństwa przeblagalne⁸².

Stosunek biskupów przemyskich do Brzozowa

Należy przytoczyć pewne fakty, aby wykazać, że biskupi przemyscy obok Przemyśla mieli drugą swą siedzibę w Brzozowie, skąd rządili diecezją przez pięć niemal wieków. Czar-

⁷² Sarna, o. c., cz. 2, s. 513.

⁷³ ADP, rkps, Brzozów 5, Akta paraf., 1773—1849, ks. 499, s. 123.

⁷⁴ *Schemat. diet. przem.*, Przemyśl 1906, s. 71.

⁷⁵ ADP, rkps, Akta konsyst., t. XX, s. 495; Sarna o. c., cz. 1, s. 217 — zaraza na ludzi i bydło.

⁷⁶ ADP, rkps, Acta Pstroconci, s. 134 n.; Sarna, o. c., cz. 1, s. 226.

⁷⁷ ADP, rkps, Brzozów 2, Akta paraf., 1650—1700, ks. 496, s. 27—30.

⁷⁸ ADP, rkps, Akta konsyst. z lat 1650—1654, ks. 29, s. 135; Sarna, o. c., cz. 2, s. 346.

⁷⁹ Sarna, o. c., cz. 2, s. 399 — zaraza w dekanacie sanockim i rzeszowskim.

⁸⁰ tamże, s. 525.

⁸¹ tamże, s. 549 — Seminarium w Przemyślu zostało zamienione na szpital choleryczny dla wojska.

⁸² Kurendy II, 1742—1760, Ordinationes 16 X 1749 r. i 8 III 1752 r.

ty z kolei biskup przemyski Piotr z Chrzastowa (1435—1452) rezydował w Przemyślu i Brzozowie w pałacu zbudowanym przy wjeździe do miasta. Z Brzozowa wystawiał nast. dokumenty: 6 6 1447 r. udzielał odpustu 40 dni dla Bractwa szewców przemyskich⁸³; zatwierdził statuty Bractwa Kapł. w powiecie łańcuckim; instytuował ks. Piotra z Czernochowa na proboszcza krośnieńskiego. Tu zmarł 19 1 1452 r. Ciało przewieziono do Przemyśla⁸⁴.

Bp Mikołaj Błażejowski (1452—1474) wydał w Brzozowie 28 8 1454 r. prawo lokacji wsi Iwanoszówki na prawie niem.⁸⁵; stamtąd pisał list do kapituły 8 6 1456 r.⁸⁶ Tam też umarł 21 12 1474 r. Zwłoki przewieziono do Przemyśla⁸⁷.

Bp Jan Kazimirski (1484—1485), z Brzozowa zatwierdził prebendę przy szpitalu Świętego Ducha w Krośnie. Umarł w listopadzie 1485 r., najprawdopodobniej w Brzozowie⁸⁸.

Bp Jan Targowicki (1485—1492) wydał w Brzozowie przywilej Ladymirowi Wołoszynowi na założenie wsi Trzcianka 12 7 1487 r.⁸⁹.

Bp Mikołaj Krajowski (1492—1498) w testamencie poczynił zapisy dla biednych w Brzozowie i Radymnie⁹⁰.

Bp Rafał Leszczyński (1520—1523) w Brzozowie 7 11 1522 r. potwierdził przywileje nadane przez Zachariasza, nuncjusza apostolskiego⁹¹.

Bp Andrzej Krzycki (1523—1527) przebywał w Brzozowie i w Krośnie, gdzie też był pałac biskupi⁹².

⁸³ AGZ, t. VI, s. 26.

⁸⁴ Sarna, o. c., cz. 1, s. 48.

⁸⁵ A. Prochaska, *Materiały archiwalne*, Lwów 1890, s. 102; Sarna, o. c., cz. 1, s. 50.

⁸⁶ Wl. Abraham, *Sprawozdanie z poszukiwań w archiwach i bibliotekach rzymskich*, Archiwum Komisji Histor., t. 5, s. 394; Sarna, o. c., cz. 1, s. 52.

⁸⁷ ks. J. Długosz, *Hist. Pol.*, — pod rokiem 1474; Sarna, o. c., cz. 1, s. 53.

⁸⁸ Sarna, o. c., cz. 1, s. 63.

⁸⁹ *tamże*, s. 65; Prochaska, *Materiały archiwalne*, s. 95.

⁹⁰ Lasek, o. c., s. 96.

⁹¹ Pawłowski, o. c., s. 192; Sarna, o. c., cz. 1, s. 93.

⁹² Sarna, o. c., cz. 1, s. 99.

Bp Jan Chojeński (1531—1535), bawiący przy królu jako sekretarz koronny, wydelegował do objęcia biskupstwa przemyskiego przełożonego szpitala brzoz. ks. Stanisława, którego biskup nazwał oficjałem brzozowskim⁹³.

Bp Stanisław Tarło (1537—1544) przebywał w Brzozowie i stamtąd wystawiał dokumenty: 20 8 1542 przeniósł parafię z Bojowic do Husakowa; 28 7 1543 przeniósł wieś Wołę z prawa magdeburskiego na wołoskie jako wygodniejsze dla mieszkańców górskich okolic⁹⁴.

Bp Jan Dziaduski (1545—1559) pisał 18 2 1545 r. z Brzozowa list do papieża Pawła III, by wznowił obrady soboru trydenckiego⁹⁵. Przed sąd biskupi w Brzozowie pozwał na 17 1 1551 r. proboszcza ze Sądowej Wiszni, ks. Marcina Krowickiego, którego namówił do małżeństwa z Magdaleną Pobiedzińską kanonik przemyski i proboszcz Żurawicy, ks. Stan. Orzechowski⁹⁶.

W Brzozowie wydał bp Dziaduski 8 4 1551 r. wyrok nieważności małżeństwa ks. Orzechowskiego z Magdaleną Chełmską⁹⁷.

Przed swój trybunał w Brzozowie wezwał bp Dziaduski na 3 9 1550 r. proboszcza kościoła szpitalnego w Przemyślu i kościoła parafialnego w Babicach, Marcina z Opoczna, podejrzanego o herezję⁹⁸. W Brzozowie też 17 12 1551 r. ogłosił klątwę na heretyka luteranina Stan. Stadnickiego z Dubiecka. Kiedy zaś Stadnicki upokorzył się, zdjął biskup z niego ekskomunikę, także w Brzozowie 5 12 1552 r.⁹⁹

⁹³ ADP, rkps, Akta bpie z r. 1533, s. 112; ADP, rkps, Akta bpie, 1525—1537, s. 112—114; Sarna, o. c., cz. 1, s. 115 n.

⁹⁴ Pawłowski, o. c., s. 239 n; Sarna, o. c., cz. 1, s. 131.

⁹⁵ Sarna, o. c., cz. 1, s. 149.

⁹⁶ J. Korzeniowski, *Orichoviana. Opera inedita et epistolae St. Orzechowski 1543—1566*, Cracoviae 1891, s. 334—340, 701—705; Sarna, o. c., cz. 1, s. 151.

⁹⁷ Korzeniowski, o. c., s. 719; Sarna, o. c., cz. 1, s. 152.

⁹⁸ ADP, rkps, Akta bpie, t. 13, pod rokiem 1550; Sarna, o. c., cz. 1, s. 154.

⁹⁹ ADP, rkps, Akta bpie pod dniem 5 XII 1552; Sarna, o. c., cz. 1, 159 n.

W Brzozowie wystawił bp Dziaduski dalsze dokumenty: 6 10 1544 r. zatwierdził erekcję parafialnego kościoła w Domaradzu; 20 10 1550 r. oddał cechowi krawców w Przemyślu ołtarz św. Mikołaja; 6 2 1551 r. sprzedał place w Przemyślu; 20 10 1558 r. ufundował i erygował nową prebendę Najśw. Sakramentu w kościele Katedralnym¹⁰⁰. Odnowił też tenże biskup dwory biskupie w Przemyślu, Brzozowie i Krośnie¹⁰¹. Zmarł w Brzozowie 28 7 1559 r. Ciało przewieziono do katedry¹⁰².

Bp Walenty Herburt (1560—1572) dokumentem wydanym w Brzozowie 11 7 1572 r. wcielił probostwo w Stryju do dochodów wikarych katedralnych przemyskich¹⁰³. W kościele brzozowskim wobec licznie zebranego ludu wyrzekł się wobec bpa Herburtu w dniu 22 7 1562 r. herezji luterskiej Józef, były proboszcz w Dubiecku, później komendant w Krzywczu. Dnia 7 5 1564 r. wyrzekł się tam błędów heretyckich proboszcz z Dylągówki, Andrzej z Dynowa¹⁰⁴.

Bp Wojciech Sobiejuski zamienił w Brzozowie mieszkańcom wsi Sielca roboczną na czynsz pieniężny, dokumentem z 7 5 1579 r.¹⁰⁵

Bp Wawrzyniec Goślicki (1591—1601) w Brzozowie wydał szereg dokumentów: dnia 12 11 1598 r. w sprawie święceń niższych¹⁰⁶; dnia 23 2 1596 r. dekret odbierający probostwo w Radymnie Pawłowi Zajączkowskiemu, gdyż ten posiadał więcej beneficjów¹⁰⁷; pismem z 15 1 1599 r. zapowiedział wizytację kan.¹⁰⁸; 16 2 1600 r. wydał list pasterski do dziekanów o ich obowiązkach¹⁰⁹; 6 3 1598 r. połączył kościół w Borku

¹⁰⁰ Sarna, o. c., cz. 1, s. 162 n.

¹⁰¹ tamże, s. 164.

¹⁰² tamże, s. 165.

¹⁰³ tamże, s. 177.

¹⁰⁴ tamże, s. 181.

¹⁰⁵ tamże, s. 191.

¹⁰⁶ ADP, rkps, Akta bpie Goślickiego, ks. 20, s. 322 n.

¹⁰⁷ tamże, s. 163.

¹⁰⁸ tamże, s. 211 n.

¹⁰⁹ tamże, s. 497.

z kościołem w Tycynie¹¹⁰; 18 3 1598 r. kościół w Wojutyczach połączył z kościołem w Rybotyczach¹¹¹; 3 4 1598 r. kościół w Strzelczyskach z kościołem w Mościskach¹¹²; 3 4 1598 r. zaprowadził kolegium mansjonarzy w Krośnie i Tycynie¹¹³; 8 4 1599 r. ustanowił mansjonarzy w Rybotyczach¹¹⁴; 18 2 1598 r. zatwierdził budowę i uposażenie kościoła w Ostrowie pod Przeworskiem, a samoistną parafię erygował tam 26 1 1601 r.¹¹⁵ Kiedy w 1600 r. wybuchła zaraza na ludzi i bydło, a równocześnie wojna włoska i szwedzka, bp wydał list pasterski 12 2 1600 r. i nakazał odprawić 40-godz. nabożeństwo błagalne w II niedzielę postu¹¹⁶. Na 15 12 1599 r. zwołał do Brzozowa kapłanów dekanatu sanockiego na konferencję, a na 17 12 1599 r. kapłanów dekanatu krośnieńskiego¹¹⁷. Wybudował też w Brzozowie kaplicę¹¹⁸.

Bp Maciej Pstrokoński (1601—1609) po objęciu biskupstwa stale mieszkał w Brzozowie i stąd kierował diecezją¹¹⁹.

Bp Stan. Sieciński (1609—1619) również przebywał w Brzozowie i stąd wydawał pisma: 24 11 1611 r. wezwał, by wszyscy proboszczowie mający więcej beneficjów połączonych z duszpasterstwem stawili się pod karą ekskomuniki w Brzozowie na 18 1 1612 r. i okazali dyspensę na posiadanie większej ilości beneficjów i uwolnienie od rezydencji przy nich¹²⁰; 2 8 1612 r. przyłączył kościół w Gaci do kościoła w Kańczudze i utworzył tam kolegium mansjonarzy¹²¹; 22 9 1612 r. nakazał

¹¹⁰ tamże, s. 250 n.

¹¹¹ tamże, s. 265 n.

¹¹² tamże, s. 275 n.

¹¹³ tamże, s. 281 n.

¹¹⁴ tamże, s. 289 n.

¹¹⁵ tamże, s. 241 n.; ks. 19, s. 13 n.

¹¹⁶ tamże, ks. 20, s. 495.

¹¹⁷ tamże, s. 458, 604 n.; Sarna, o. c., cz. 1, s. 212.

¹¹⁸ Sarna, o. c., cz. 1, s. 216.

¹¹⁹ ADP, rkps, Acta Pstroconscii, s. 26 n.; Sarna, o. c., cz. 1, s. 224 n.

¹²⁰ ADP, rkps, Akta bpa Siecińskiego, s. 30; Sarna, o. c., cz. 1, s. 240.

¹²¹ ADP, rkps, Akta bpa Siecińskiego, s. 57 n.

odprawić 40-godz. nabożeństwo, mszę św. i litanię w intencji Ojczyzny będącej w wojnie z Moskwą i Wołoszą¹²²; 3 7 1613 r. nakazał nadal odprawiać to nabożeństwo¹²³; 18 10 1614 r. zawarł z kapitułą ugodę o czynsze i dziesięciny¹²⁴; 24 1 1618 r. zatwierdził fundację psalterzystów przy katedrze przemyskiej¹²⁵; 24 9 1618 r. pozwolił jezuitom na wybudowanie nowego kościoła w Przemyślu¹²⁶; 5 10 1618 r. zatwierdził darowiznę dla benedyktynek ks. Macieja Wolkowicza, który wybudował im kościół w Przemyślu za Sanem¹²⁷; 27 3 1619 r. zatwierdził erekcję kolegium mansonarzy przy kościele Kolegiackim w Jarosławiu¹²⁸. Zmarł 16 10 1619 r., najprawdopodobniej w Brzozowie¹²⁹.

Również bp Achacy Grochowski (1624—1627) troszczył się o Brzozów: kościołowi brzoz. ofiarował 2 ornaty, na tęczy w kościele umieścił Pana Jezusa na krzyżu. Odnowił chór i inne części kościoła. Obok swego tronu wystawił stalle. Aby ubezpieczyć dwór biskupi przeciw napadom, kazał wykopać głębokie rowy i dać wysokie wały. Pogłębił 3 stawy, naprawił budynki gospodarcze, założył park, zbudował łaźnię, wystawił 3 bramy. Pałac biskupi ozdobił malowidłami. Dla obrony przed nieprzyjaciółmi kupił dla dworu brzoz. 10 janczarek, a dla miasta 2 hakownice. Powiększył ogród warzywny, wybudował nowy blech (miejsce do bielienia płótna)¹³⁰.

Ponieważ dwór biskupi w Brzozowie był dobrze ubezpieczony przeciw napadom, podarował bp Grochowski kapitule dawny dwór biskupi w Krośnie¹³¹. Z Brzozowa wyszły dokumenty: 30 4 1627 r. pozwolił Krzysztofowi i Magdalenie Grochowskiemu odstąpić prawo dożywocia na sołectwie w Jasionce na rzecz

¹²² tamże, s. 62.

¹²³ tamże, s. 76.

¹²⁴ tamże, s. 134.

¹²⁵ Sarna, o. c., cz. 1, s. 246.

¹²⁶ ADP, rkps, Akta bpa Siecińskiego, s. 223 n.

¹²⁷ tamże, s. 228 n.

¹²⁸ tamże, s. 239 n.

¹²⁹ Sarna, o. c., cz. 1, s. 247.

¹³⁰ Sarna, o. c., cz. 2, s. 270—271.

¹³¹ tamże, s. 271.

Marcina i Zofii Gładkowskich; tego dnia nadał wójtostwo w Lubatowej prawem dożywocia Janowi i Jadwidze Wyszatyckim¹³². Kiedy miał odejść na biskupstwo łuckie, z Brzozowa pisał 4 9 1627 r. piękny list pożegnalny do kapituły katedralnej¹³³.

Następny biskup Adam Nowodworski (1628—1631), również przebywał w Brzozowie. Brzozowski kościół parafialny zamienił na prepozyturalny oraz erygował przy nim kolegium mansonarzy. Dokument ten był wydany 17 5 1630 r.¹³⁴ Z Brzozowa zatwierdził fundację altarysty przy oltarzu Najświętszego Sakramentu w katedrze przemyskiej¹³⁵. 27 7 1629 r. wystawił przywilej dla rzeźników radywińskich¹³⁶. Odchodząc na biskupstwo do Poznania pisał z Brzozowa 3 7 1631 r. list pożegnalny do kapituły¹³⁷.

Bp Henryk Firlej (1631—1635) dokumentem wydanym w Brzozowie 5 6 1635 r. pozwolił kupcom węgierskim na skład wina w Jaśliskach¹³⁸.

Bp Andrzej Szoldrski (1635—1636) na notariusza synodu diec., który się odbył w Przemyślu 26 8 1636 r., powołał proboszcza brzozowskiego, ks. Jana Miklaszewskiego, kan. opatowskiego i natariusza dworu biskupiego¹³⁹. Na wniosek bpa Szoldrskiego przejrano w 1636 r. w Brzozowie z 2 kanonikami wszystkie przywileje wójtostwa i sołectwa, czy są zgodne z prawem kościelnym i konstytucjami synodalnymi. Wiele dóbr biskupich zostało wskutek tego odzyskanych¹⁴⁰. W Brzo-

¹³² AGZ, t. VIII, s. 250—251.

¹³³ Sarna, o. c., cz. 2, s. 272.

¹³⁴ ADP, rkps, Brzozów 1, Akta parafialne, ks. 495, s. 465 n. i 467 n.—ADP, rkps, Akta bp przem. 1620—1631, s. 693; — *Schem. diec. przem.*, Przemyśl 1906, s. 70.

¹³⁵ AGZ, t. VIII, s. 252.

¹³⁶ ADP, rkps, Akta konsyst., 1691—1702, s. 412—419; — Sarna, o. c., cz. 2, s. 385.

¹³⁷ tamże, s. 279.

¹³⁸ tamże, s. 288.

¹³⁹ *Synodus diec. Prem...*, 26 VIII 1636 r., Kraków 1636, u Andrzeja Piotrowczyka drukowany; Sarna, o. c., cz. 2, s. 305.

¹⁴⁰ Pawłowski, o. c., s. 432; — Sarna, o. c., cz. 2, s. 295.

zowie wystawił dokument 16 7 1636 r., którym przyłączył wójtostwo w Lubatowej do dochodów kanoników na tzw. dystrybucje codzienne¹⁴¹. W Brzozowie w 1636 r. zakazał pobierać w Jaśliskach targowe od kupców węgierskich¹⁴².

Bp Paweł Piasecki (1644—1649) listem wydanym w Brzozowie 6 4 1646 r. mianował oficjałem i wikariuszem generalnym *in spiritualibus* ks. kan. Fryderyka Alembeka, dra św. teologii¹⁴³. Dekretem zaś 23 3 1645 r. zatwierdził przywileje nadane przez poprzedników dla Brzozowa i Jaślisk¹⁴⁴.

Bp Jan Zamoyski (1650—1654) — podobnie jak jego poprzednicy — zamieszkał w Brzozowie¹⁴⁵. Opuścił go chwilowo 23 4 1653 r. ze względu na zarazę, a wrócił doń 22 9 1653 r.¹⁴⁶ Z Brzozowa odszedł 19 12 1654 r. na biskupstwo do Łucka¹⁴⁷.

Bp Andrzej Trzebnicki (1655—1658) również przebywał w Brzozowie¹⁴⁸.

Bp Stanisław Sarnowski (1658—1677) za przykładem swych poprzedników również zamieszkał w Brzozowie, skąd kierował diecezją wydając różne pisma¹⁴⁹. 27 6 1676 r. odnowił przywileje dla miasta Brzozowa¹⁵⁰. Z Brzozowa też pisał 12 8 1677 r. list pożegnalny do kapituły, gdy odchodził na biskupstwo kujawskie do Włocławka¹⁵¹. Bp Sarnowski rozpoczął budowę obecnego kościoła brzozowskiego¹⁵².

¹⁴¹ Pawłowski, o. c., s. 432—433, odn. 7 i 8.

¹⁴² Prochaska, *Jaśliska, miasteczko i klucz biskupów przem.*, s. 68.

¹⁴³ ADP, rkps, Akta konsyst., ks. 18, s. 1—2.

¹⁴⁴ tamże, akta z lat 1645—1646, z dnia 23 III 1645; — Sarna, o. c., s. 339.

¹⁴⁵ ADP, rkps, Akta konsyst., ks. 29, akta z lat 1650—1654, s. 88—181; Sarna, o. c., cz. 2, s. 345—347.

¹⁴⁶ ADP, rkps, Akta konsyst. z lat 1650—1654, ks. 29, s. 135.

¹⁴⁷ Sarna, o. c., cz. 2, s. 347.

¹⁴⁸ tamże, s. 351 n.

¹⁴⁹ ADP, rkps, Akta konsyst. z lat 1658—1660, s. 30—1394; — Sarna, o. c., cz. 2, s. 361—367.

¹⁵⁰ Sarna, o. c., cz. 2, s. 366.

¹⁵¹ tamże, s. 367.

¹⁵² *Schem. diec. przem., Przemysł 1906*; Sarna, o. c., cz. 2, s. 365.

Bp Jan Zbąski (1678—1689) dokumentem wydanym w Brzozowie 30 7 1688 r. ustąpił dla kapituły katedr. wójtostwo w Przysietnicy¹⁵³.

Bp Jerzy Doenhoff (1690—1701) w brzozowskim pałacu biskupim 12 12 1692 r. zatwierdził przywileje Brzozowa nadane przez bpa Sarnowskiego 27 6 1676 r.¹⁵⁴.

Bp Jan Bokum (1701—1718) wydał w Brzozowie 12 10 1711 r. dekret w sprawie władzy dziekana kapitulnego nad podległym mu klerem, a 11 7 1718 r. dekret w sprawie precedencji sufragana przed innymi kanonikami¹⁵⁵.

Bp Jan Krzysztof Szembek, (1719—1724), fundator kolegiaty brzoz., przyczynił się bardzo do uświetnienia Brzozowa przez odprawienie w brzoz. kościele synodu diecezjalnego 11 i 12 7 1723 r.¹⁵⁶, przez erekcję kolegiaty brzoz.¹⁵⁷ oraz przez ozdobienie kościoła i wybudowanie 2 wież¹⁵⁸. Podobnie jak inni biskupi przemyscy zaraz po objęciu Przemyśla 25 6 1719 r. udał się bp Szembek 28 6 1719 r. do Brzozowa. Nocował w Rokietnicy, jechał następnie przez Pruchnik, Dubiecko, Dynów i na wieczór przybył do Brzozowa. Przed bramą powitał go magistrat. Biskup udał się do kościoła, gdzie znowu powitał go proboszcz. Po modlitwie biskup udał się do swego pałacu. Na prośbę mieszczan brzoz. zatwierdził bp Szembek 1 7 1719 r. przywileje dane miastu przez Sarnowskiego, Doenhoffa i Bokuma¹⁵⁹. Pismem z 18 7 1720 r., wydanym w Brzozowie, wezwał na 8 8 1720 r. do Brzozowa wszystkich wójtów, sołtysów i mły-

¹⁵³ tamże, s. 375.

¹⁵⁴ ADP, rkps, Akta konstyst. bpa Doenhoffa, s. 221; — Sarna, o. c., cz. 2, s. 385.

¹⁵⁵ tamże, s. 394.

¹⁵⁶ *Synodus dioecesisana Premisl. ab. Ilmo etc., J. Chr. Szembek, Ep. Prem. celebrata, Kraków 1723*; — Sarna, o. c., cz. 2, s. 402; — J. Sawicki, *Concilia Poloniae*, t. VIII, s. 112—114.

¹⁵⁷ ADP, rkps, Kolegiata brzoz., ks. 488, s. 303—321; erekcja; — ADP, rkps, Kolegiata brzoz., Wizytacja kolegiaty 1745, ks. 489, s. 19—23; Sarna, o. c., cz. 2, s. 410.

¹⁵⁸ Sarna, o. c., cz. 2, s. 410.

¹⁵⁹ tamże, s. 397.

narzy w kluczach: brzozowskim, jasielskim i radymińskim¹⁶⁰. Z Brzozowa wysłał bp Szembek zarządzenia w sprawach diecezjalnych pismami: z 6 8 1720 r., z 16 8 1720 r., z 24 4 1721 r., z 22 1 1723 r., z 10 5 1723 r.¹⁶¹

Bp Aleksander Fredro (1724—1734) ozdobił dwór biskupi w Brzozowie pięknymi malowidłami¹⁶². Jako delegat Stolicy Apostolskiej wydał w Brzozowie 17 1 1731 r. dokument w sprawie probostwa w Piotrawinie, należącego do dóbr stolowych biskupów krak.¹⁶³ Kapituła kolegiaty brzoz. uchwaliła na swej sesji 7 8 1726 r. wysłać podziękowanie do bpa warmińskiego, Jana Krzysztofa Szembeka, dawniej biskupa przem. i fundatora kolegiaty brzozowskiej oraz do biskupa Fredry za ich troskę i dobrodziejstwa wyświadczone tak kolegiacie jak i miastu¹⁶⁴.

Bp Wacław Sierakowski (1742—1760) przebywał jak i jego poprzednicy najczęściej w Brzozowie¹⁶⁵, zazwyczaj w kolegiacie brzoz. odprawiał ceremonie wielkanocne¹⁶⁶, z pałacu brzoz. wysyłał liczne pisma dotyczące spraw kościelnych¹⁶⁷. Nakazał też kan. przem., ks. Tomaszowi Małyszce, by pozostał w Brzozowie i tu przygotował materiały prawnicze do przyszłego synodu¹⁶⁸.

¹⁶⁰ *tamże*, s. 399.

¹⁶¹ ADP, rkps, Akta konsyst. z lat 1719—1723, s. 152—196; — Sarna, o. c., cz. 2, s. 399—402.

¹⁶² Sarna, o. c., cz. 2, s. 415.

¹⁶³ ADP, rkps, Akta bpa Fredry, s. 657—662; — Sarna, o. c., cz. 2, s. 418.

¹⁶⁴ ADP, rkps, Kolegiata brzoz., ks. 488, s. 41—44: kapituła 7 VIII 1726 r.

¹⁶⁵ Ataman, o. c., s. 40.

¹⁶⁶ *tamże*, s. 312.

¹⁶⁷ ADP, rkps, Acta Officii Episcopalis z lat 1740—1751, s. 19—75, 267—273, 567—568, 591—607; ADP, rkps, Akta Offi Eppalis z lat 1742—1750, ks. 73, s. 33—39, 71—73, 112—115, 276—283, 367, 559—562, 660—665; ADP, rkps, Acta Offi Eppalis z lat 1752—1757, ks. 75, s. 125—141, 147—153, 185—193, 155—161, 161—167, 221—235, 345—347; ADP, rkps, Acta Offi Eppalis z lat 1757—1760, ks. 76, s. 102—105, 147, 221—228, 247—259, 324, 337—342.

¹⁶⁸ ADP, rkps, Acta Offi Eppalis z lat 1757—1760, ks. 76, s. 217—221.

Za Sierakowskiego odbywały się w Brzozowie zjazdy dziekanów: 9 5 1746 r.¹⁶⁹, 19 8 1748 r.¹⁷⁰, 9 9 1749 r.¹⁷¹, 19 7 1752 r.¹⁷², 10 7 1759 r.¹⁷³. Z Brzozowa wysyłał bp Sierakowski swoje kurendy oraz *Ordinationes*¹⁷⁴, tam pisał list postny 11 2 1760 r., drukiem ogłoszony; już jako nominat-arcybiskup lwowski opisał historię i stan Bractwa Kapł. w diecezji przem. i nadał mu jednolity statut¹⁷⁵.

Troszczył się bp Sierakowski o kapitułę kolegiaty brzozowskiej: erygował archidiaconie 26 3 1751 r.¹⁷⁶, zatwierdził 2 nowe kanonie przy kolegiacie 11 4 1753 r.¹⁷⁷, erygował 30 3 1759 r. kanonę z fundacji ks. Nawrotowskiego¹⁷⁸. W Brzozowie otworzył dom Księży Misjonarzy, zamierzał też osiedlić w Brzozowie Siostry Miłosierdzia, by przyjść z pomocą biednym i chorym¹⁷⁹. Własnym kosztem utrzymywał tam kapłanów starych, chorych i słabych¹⁸⁰. Nie szczędził grosza dla kolegiaty brzozowskiej, czynił zapisy na potrzeby zakrystii: na

¹⁶⁹ Kurendy II, 1742—1760, *Ordinationes* 14 III 1746; — ADP, rkps, Dekanat sanocki 1746—1758, ks. 345, s. 7—24; — ADP, rkps, ks. 241, s. 8—9.

¹⁷⁰ ADP, rkps, ks. 241, s. 20—21.

¹⁷¹ Kurendy II, 1742—1760, *Ordinationes* 18 VIII 1749; — ADP, rkps, Dek. sanocki 1746—1758, ks. 345, s. 41—51; — ADP, rkps, ks. 241, s. 54; — Ataman, o. c., s. 77.

¹⁷² Kurendy II, 1742—1760, *Ordinationes* 8 VI 1752; — ADP, rkps, Dek. san. 1746—1758, ks. 345, s. 52—77; — ADP, rkps, ks. 241, s. 138.

¹⁷³ Kurendy II, 1742—1760 — kongregacja duszpasterska dziekanów w Brzozowie 10 VII 1758. Przewodniczył bp Sierakowski. Obecni byli dziekani: Działott i Urbański, kan. kolegiaty brzoz.; Maciej Karyłowicz, archidiacon jarosławski; Wojciech Cwynarski, kan. jarosl.; Dutkiewicz, kan. brz.; Józef Napiórkowski, kustosz kolegiaty opatowskiej i inni; — ADP, rkps, Dek. sanocki 1746—1758, ks. 345, s. 96—105.

¹⁷⁴ Kurendy II, 1742—1760; — ADP, rkps, ks. 241, s. 136—138.

¹⁷⁵ Kurendy II, 1742—1760 pod dniem I V 1760, tekst ADP, ks. 75, 345 bis — 541; — vide Pawłowski, o. c., s. 592.

¹⁷⁶ ADP, rkps, Acta Offi Eppalis 1740—1751, ks. 73, s. 567—568.

¹⁷⁷ ADP, rkps, Acta Offi Eppalis 1752—1757, ks. 75, s. 147—153.

¹⁷⁸ ADP, rkps, Kolegiata brzoz. Erekcja..., ks. 488, s. 118; — ADP, rkps, Collegiata 1757—1787, ks. 494, s. 84; — Sarna, o. c., cz. 2, s. 446.

¹⁷⁹ Zobacz wyżej — *Kościelne dzieje Brzozowa* — przypisy nr 51—63.

¹⁸⁰ ADP, rkps, Acta Offi Eppalis 1757—1760, ks. 76, s. 303—304.

wino, świece, paramenty do mszy św., — bo jak sam zaznaczył napływało tam wielu księży w sprawach urzędowych do Księży Misjonarzy¹⁸¹.

Biskupi przemyscy opierali się o Brzozów, gdyż czerpali dochody z dóbr klucza brzozowskiego, do którego należały: Brzozów, Starawieś, Przysietnica, Blizne, Domaradz i Golcowa z Różanką¹⁸². Jako właściciel Brzozowa wydawał bp Sierakowski przepisy gospodarcze i porządkowe dla miasta np. zarządzenia ochronne przeciw pożarom¹⁸³. Gdy miał odjeżdżać z Brzozowa na arcybiskupstwo lwowskie, lud brzozowski, a zwłaszcza ubodzy, otaczali pałac biskupi przez kilka dni, aby pożegnać biskupa i otrzymać jego błogosławieństwo¹⁸⁴. Z Brzozowa wyjechał arcybiskup Sierakowski 2 9 1790 r.¹⁸⁵

Bp Michał Wodzicki (1760—1764) ozdobił kościół malowidłami i sprawił dlań wiele przyborów liturgicznych. Zamierzał od fundamentów naprawić skarbiec i zakrytą oraz miejsce zebrań kapituły, naprawić dach na kościele i jego kaplicach, dokończyć malowanie we wielkim chórze, odnowić posadzkę kamienną, zrobić nowe konfesjonały, dać nowe ławki i odnowić stare ołtarze¹⁸⁶. Śmierć nie pozwoliła mu przeprowadzić tych prac, więc kapituła kolegiacka wydelegowała ks. Wojciecha Januszkiewicza do rodziny Wodzickich, by wypełniła plany śp. biskupa¹⁸⁷. Biskup nadał ubogiej pracce grunt na budowę domu, w zamian za co miała prać białinę

¹⁸¹ ADP, rkps, Kolegiata brzoz., ks. 488, s. 68—70.

¹⁸² ADP, rkps, Lustracja klucza brzoz. 1748, ks. 197; — Ataman, o. c., s. 293.

¹⁸³ tamże, s. 304—305.

¹⁸⁴ A. Rozwadowski, kasztelan halicki: Dyaryusz wyjazdu z przemyskiej, wjazdu do lwowskiej metropolitańskiej katedry J. W. IMCI Ks. Wacława Hieronima na Bogusławicach Sierakowskiego; — Sarna, o. c., cz. 2, s. 452—453.

¹⁸⁵ Sarna, o. c., cz. 2, s. 453.

¹⁸⁶ ADP, rkps, Kolegiata brzoz., ks. 488, s. 142—145, kapituła nadwycz. z 20 II 1764 r.

¹⁸⁷ tamże, s. 145, 160—162, 165—168, 183—189.

kościelną za połowę zapłaty¹⁸⁸. W testamencie zapisał dla wikarych w Jarosławiu i Brzozowie 200 złp¹⁸⁹.

W Brzozowie przebywał bp Wal. Wężyk (1765—1766)¹⁹⁰ i tu umarł¹⁹¹. Gdy chodziło o naprawę kolegiaty, kapituła brzoz. czekała na decyzję i pomoc biskupa¹⁹².

Bp Józef Kierski (1768—1783) przybył do Brzozowa 2 8 1768 r. po intronizacji odbytej przez prokuratora 16 6 1768 r., tam ustanowił urząd zadworny biskupi¹⁹³. Z Brzozowa wydawał zarządzenia kościelne¹⁹⁴. W brzoz. pałacu biskupim został aresztowany przez pułkownika konfederatów barskich 27 1 1772 r.¹⁹⁵

Na poprawę dachu kolegiaty ofiarował bp Kierski 2000 złp, za co mu kapituła kolegiacka pisemnie podziękowała¹⁹⁶. Ubogi lud brzoz. mający zaufanie do biskupa wniósł pisemne zażalenie do niego na niektórych bogatszych, od których doznawał krzywdy. „Mizerne pospólstwo brzozowskie” prosiło biskupa o pomoc¹⁹⁷. Bp Kierski umarł w Brzozowie 6 1 1783 r. W testamencie zapisał szaty liturgiczne kościołowi katedralnemu i kolegiackiemu w Brzozowie, bibliotekę zaś tamtejszym misjonarzom¹⁹⁸.

Bp Antoni Betański (1783—1786) konsekrowany na koadiutora w kościele OO. Paulinów w Starejwsi 19 8 1781 r.¹⁹⁹ — po objęciu władzy biskupiej, jako ordynariusz przebywał

¹⁸⁸ tamże, s. 145, kapituła partyk. z 7 IV 1764 r.

¹⁸⁹ Sarna, o. c., cz. 2, s. 464—465.

¹⁹⁰ ADP, rkps, Acta Offi Eppalis 1756—1766.

¹⁹¹ Sarna, o. c., cz. 2, s. 469.

¹⁹² ADP, rkps, Kolegiata brzoz., ks. 488, s. 154—157, kapituła gen. z 7 VIII 1767 r.

¹⁹³ Sarna, o. c., cz. 2, s. 480.

¹⁹⁴ ADP, rkps, Acta Offi Eppalis 1768—1783.

¹⁹⁵ Zachariasiewicz, o. c., s. 174; Sarna, o. c., cz. 2, s. 481.

¹⁹⁶ ADP, rkps, Kolegiata brzoz., ks. 488, s. 169—172, kapituła gen. 7 VIII 1772 r.

¹⁹⁷ ADP, rkps, Brzozów 1, Akta parafialne, ks. 495, s. 273—275, akt z 6 VIII 1774 r.

¹⁹⁸ Sarna, o. c., cz. 2, s. 492.

¹⁹⁹ tamże, s. 496.

w Przemyślu lub Brzozowie²⁰⁰. Listem pasterskim z 3 3 1783 r. wydanym w Brzozowie zawiadamiał, że ustanowił w Brzozowie konsystorz, do którego będą należeć dekanaty: rzeszowski, dynowski, krośnieński, brzozowski i sanocki. Inne dekanaty będą należeć do generalnego konsystorza w Przemyślu i do konsystorza w Zamościu²⁰¹. Z Brzozowa wysyłał liczne zarządzenia w sprawach kościelnych przysyłane przez c. k. władze austriackie²⁰². Pismem wydanym w Brzozowie 12 3 1783 r. nakazał księżom, by schwytali i odesłali do Brzozowa zbiegłego z karceru brzozowskiego seminarium ks. Marcina Parypińskiego²⁰³. Z Brzozowa wydał 15 8 1783 r. instrukcję do dziekanów, w której między 30 różnymi pytaniami jest ostatnie: O ile mil jest oddalona parafia od Brzozowa, a ile od Przemyśla²⁰⁴. Bp Betański umarł w Brzozowie 21 1 1786 r. i tam został pochowany na cmentarzu parafialnym prawdopodobnie bez żadnego pomnika, w każdym razie żaden pomnik się nie dochował i dzisiaj nikt w Brzozowie nie wie, gdzie jest jego grób. Jedyłą pamiątką po biskupie Betańskim w Brzozowie jest obraz Pana Jezusa na krzyżu (mocno uszkodzony)²⁰⁵. W przedsionku zakrystii wisi portret bpa Betańskiego oraz kopia obrazu sprowadzonego przez tegoż biskupa z Drezna.

Bp Antoni Gołaszewski (1786—1824) często przebywał w brzoz. pałacu biskupim, który pięknie odnowił²⁰⁶. Stąd wydawał zarządzenia dla diecezji²⁰⁷. Po śmierci ces. Józefa II prosił jego następcę, Leopolda II, by przywrócił zniesioną kolegiatę w Brzozowie i Jarosławiu²⁰⁸.

²⁰⁰ tamże, s. 504; — Kurendy VI—IX, 1783—1786.

²⁰¹ Kurenda VI, 1783, z dnia 3 III 1783 r.

²⁰² Kurendy VI—IX, z lat 1783—1786; — ADP, rkps, Liber continens litteras et acta vovia de progressu, elevatione et functionibus Ill. et Rđmi Domini Antonii Venceslái Betański; Sarna, o. c., cz. 2, s. 501—503.

²⁰³ Kurenda VI, 1783, z dnia 12 III 1783 r.

²⁰⁴ Sarna, o. c., cz. 2, s. 501—502.

²⁰⁵ tamże, s. 508.

²⁰⁶ tamże, s. 519.

²⁰⁷ Kurenda X, 1787—1825.

²⁰⁸ Sarna, o. c., cz. 2, s. 515.

Bp Michał Korczyński (1834—1839) przybył do pałacu brzoz. w drugiej połowie czerwca 1839 r., by stąd udać się na wizytację dekanatu sanockiego. Tutaj rozchorował się, oczekiwał na polepszenie zdrowia przez 13 tygodni, ale poprawy nie było. Po powrocie do Przemyśla zmarł 8 10 1839 r.²⁰⁹

Następni biskupi przemyscy przebywali w Przemyślu, przeważały tu względy łatwiejszej komunikacji z Przemyślem niż z Brzozowem, który do dziś dnia nie posiada stacji kolejowej. Brzozów mimo wszystko pozostał do ostatnich czasów miejscem odpoczynku dla biskupów przemyskich ze względu na biskupie dobra ziemskie pod Brzozowem. Po I. wojnie światowej, w trzecim dziesiątku XX wieku, w lesie pod Brzozowem był czynny piękny Zdrój biskupi oraz letnie kolonie Seminarium Duch. Przem., w czasie zaś okupacji niemieckiej w Zdroju brzoz. było Seminarium Duchowne, a święcenia odbywały się w Brzozowie lub bliskiej bazylice Starowiejskiej.

Widzimy więc, że biskupi przemyscy byli związani z Brzozowem, gdzie mieli dobra ziemskie (klucz brzozowski i niedaleko — klucz jaślicki)²¹⁰ oraz pałac.

Oczywiście biskupi mieli równocześnie pałac w Przemyślu, a nadto w Radymnie i w Krośnie do czasów bpa Grochowskiego (1624—1627), który podarował pałac krośnieński kapitulie²¹¹. Dwór biskupi w Brzozowie był dobrze ubezpieczony, więc mogli tu bez obawy przebywać mimo ciągłych wojen i najazdów²¹². Z biskupiej rezydencji w Brzozowie odjeżdżali biskupi przemyscy na inne biskupstwa: Grochowski w 1627 r. do Łucka²¹³, Nowodworski w 1631 r. do Poznania²¹⁴, Zamojski

²⁰⁹ tamże, s. 531.

²¹⁰ ADP, rkps, Status vis. eccl. cath. Prem. 1744, ks. 163, s. 42 b—43; — AGZ, t. VII, s. 27—32; — AGZ, t. VIII, s. 39; — Łasek, o. c., s. 10—81; — Schem. diec. przem., Przemyśl 1906, s. 70; — ADP, rkps, Wizytacja kolegiaty w 1745 r., ks. 489, s. 1.

²¹¹ Sarna, o. c., cz. 2, s. 271.

²¹² tamże, s. 270—271.

²¹³ tamże, s. 272.

²¹⁴ tamże, s. 279.

w 1654 r. do Łucka²¹⁵, Sarnowski w 1677 r. do Włocławka²¹⁶, Sierakowski w 1760 r. do Lwowa²¹⁷.

W Brzozowie zmarło kilku biskupów przem.: Piotr z Chrzastowa w 1452 r.²¹⁸, Błażejowski w 1474 r.²¹⁹, Dziaduski w 1559 r.²²⁰, Wężyk w 1766 r.²²¹, Kierski w 1787 r.²²², Betański w 1786 r.²²³ Prawdopodobnie w Brzozowie zmarł bp Kazimirski w 1485 r.²²⁴ i Sieciński w 1619 r.²²⁵

Temu to miastu okazywali biskupi przemyscy dużo troski i starania, zabiegali o jego rozwój i piękno. Dla dobra duchowego ludu oraz dla uświetnienia tego miasta biskupiego erygował w nim bp Szembek kolegiatę²²⁶.

OPPIDI BRZOSÓW HISTORIA ECCLESIASTICA

Summarium

Casimirus Magnus, Poloniae rex, anno 1359 privilegium edidit, vi cuius villa Brzozów locata est. Hicce rex ecclesiam fundare permisit et pro eius rectore duos laneos franconicos cum area pro aedificiis assignavit. Maria, Hungariae et Galiciae Regina, anno 1384 villam Brzozów cum aliis villis Episcopatu Premisliensi donavit, quam donationem postea Ladislaus Jagiełło anno 1396 confirmavit. Ex documentis de anno 1413 patet, Brzozoviam iura oppidi habuisse. Documenta tamen primae foundationis parochiae et ecclesiae non exstant. Eppus Nowodworski anno 1630 ecclesiam paro-

²¹⁵ tamże, s. 347.

²¹⁶ tamże, s. 367.

²¹⁷ tamże, s. 452—453.

²¹⁸ tamże, cz. I, s. 48.

²¹⁹ tamże, s. 53; — Długosz, o. c., pod r. 1474.

²²⁰ Sarna, o. c., cz. 1, s. 165.

²²¹ tamże, cz. 2, s. 469.

²²² tamże, s. 492.

²²³ tamże, s. 508.

²²⁴ tamże, cz. 1, s. 63.

²²⁵ tamże, s. 247.

²²⁶ tamże, cz. 2, s. 410; — ADP, rkps, Kolegiata brzoz., ks. 488, s. 303—321: erekcja kolegiaty; — ADP, rkps, Wizytacja kolegiaty 1745, ks. 489, s. 19—22.

chiam in praeposituralem mutavit et Collegium Mansionariorum fundavit. Brzozoviae quoque hospitale pauperum cum ecclesia s. Sophiae et proprio praeposito aderat. Anno 1594 oppidum igne deletum est. Anno 1657 oppidum et ecclesia per Rakoczy, Hungariorum ducem, combusta est. Novam ecclesiam constructam e muro eppus Zbąski anno 1688 sub titulo Transfigurationis Jesu Christi consecravit, quae ecclesia usque hodie existit. In hac ecclesia anno 1723 Synodus dioecesana per Eppum Joannem Christophorum Szembek celebrata est. Hicce Eppus hanc ecclesiam anno 1724 in collegiatam erexit, quae ab austriaco regimine anno 1788 suppressa est. Penes hanc ecclesiam collegiatam eppus Sierakowski anno 1745 Missionarios s. Vincentii a Paulo pro Seminario Clericorum regendo et pro missionibus per dioecesim gerendis locavit. Austriacum regimen anno 1782 hoc Seminarium Clericorum et Domum Presbyterorum Congregationis Missionis suppressit. Tempore belli (1940—1944) iterum Seminarium Clericorum in Brzozovia existebat. Episcopi Premislienses per quinque fere saecula in Brzozovia alteram residentiam habebant, nam in hoc oppido munito et fortificato tuti erant.

Nonnulli episcopi Premislienses Brzozoviae mortui sunt. Eppi Premislienses oppido Brzozów multas gratias, privilegia et favores ostenderunt et pro eius prosperitate et oratione magnam curam dederunt. Pro spirituali bono populi et ad augendum splendorem episcopalis oppidi huius eppus Szembek anno 1724 collegiatam erexit, quae ab austriaco regimine anno 1788 suppressa est. Ad hodie diem existit magna et pulchra ecclesia — collegiata Brzozoviensis — testis praeclarae historiae ecclesasticae oppidi Brzozów in praeteritis saeculis.